

Bikoizketa, hizketaren lantegia

JESUS EGUZKITZA, *EGUZKI*

Mixer-Edertrack. Bilbo.

Jesus Eguzkitza *Eguzki*, bizkaitarra da, Arrazolan jaioa.

EITB sortu zenean, lehen aipatu dugun garai hartan, Bilboko Herri Irratian zebilen Eguzki, esatari lanetan. Donostian lehenengo profesionalak prestatu zirenean, Bizkai aldera jo zuten jendea formatzera eta Bizkai-ko lehenengo promozioetakoa da Eguzki. Lehenengo Galdakao Estudios izena zuen enpresan aritu zen lanean, (gero, K2000 bihurtuko zen enpresa hori), baina K2000 bihurtu baino lehenago Galdakao Estudiosen zebilen jende talde bat bildu eta beste enpresa bat antolatu zuten euren kasa, Edertrack izenekoa. Enpresa hori Bilbon egon da beti, eta Eguzki bera izan zen sortzaileetako bat.

Gero, orain dela bi urte, Edertrak eta Donostiako beste enpresa bat, Irusoin, bikoizketarako bat eginda, Mixer enpresa sortu zuten. Hala, bada, Eguzki Mixerren dago, baina, esan dudan bezala, Bilbon lan egiten du.

Bikoizketarako gidoigintzan ez ezik, bikoizle ere aritu da eta aritzen da. Laster antzemango diozue ahotsean, oso ezaguna baita.

Hitza = Arnasa

Gauzatxo batek ekarri nau batez ere hona eta horixe esan gura nuke. Nire nagusi guztiak hemen aurrean daude eta ez dakit nik zer esango dudan; egia esan, nik baino askoz ere gehiago dakitenak dira eta beti etortzen zait burura behinola hark esandakoa: “Nor da hemen nor, eta ni ez naiz inor, museora joan eta Rembrandten koadro ba-

teko emakumeari aurpegia gorri gehitxoago egiteko”. Baina, Beatrizek esan duen bezala, urteak, bai, badaroadaz –aldean ere, 60 urte egin behar ditut–, eta hainbeste urtetxo badaroadaz euskalgintzan-edo; hau da, euskara bere menditik gaurko mundura jaisten, ekartzen, zabaltzen, esparru bat egiten... hor nabil aspaldiko urteetan eta beharbada harritu egingo zarete, baina, **hitza** errebindikatu nahiko nuke.

Zeinen garrantzia gutxi ematen zaion hitzari, zeinen jainkotu dugun edo goian jarri dugun idatzia, baina nik ez dut aipatu nahi antzinako iruzur hori: idatziak izan behar duela ahozkoaren jarraibide. Ni bestee-takoa naiz. Nik gehiago errebindikatu gura dut hitza eta hari hortatik jokatu, azken batean hitza dugulako bizi-arnasa.

Zer edo zerk bereizten bagaitu, nik uste dut hitzak bereizten gaituela, eta zeinen eder egiten den hitz hemen, eta mendi ostean ere bai, eta gure herri guztietan; hau da, euskaraz egiten den toki guztietan eder egiten da hitz, eta guri dagokigu, hau da, komunikabideetan gabiltzanoi hitzaren ederra zabaltzea, hitzaren berezkotasuna, hitzaren itzala, nolabait esateko, eta nik horixe kantatu gura dut.

Norbaitek esaten zuen ondo esandako hitzak iraultza bat egiteko gaitasuna daukala, eta hitz horri soinu pittin bat ipiniko bagenio, iraultza hori askoz ere gogorraigo izango litzatekeela, eta gaurko munduan hitzetzko soinu horri irudia ezarri nahi bagenio edo ezartzen badiogu, orduan, ez dago munduan indarririk hori geldituko duenik.

Telebista, neurri batean, horixe da: irudia, hotsa, doinua, hitza... dena batera saltzen den bide bat da, eta euskara telebistan sartzen ez badugu edo kikilduta geratzen bagara edo porrot egiten badugu, nekez jasoko du burua Euskal Herriak euskararen ikuspegitik. Horixe errebindikatzer a etorri naiz, eta beste esateko handirik ez daukat.

Gero, bai, azpimarkatu gura nuke, eta, gainera, zoli eta sendo, zorionez aspaldiko denborotan ETBko zuzendaritza, ETBko euskara arduradun eta ETBrentzako lan egiten dugun enpresen artean inoiz baino ardura, hartu-eman eta jarraibide zehatza-

goak eta gardenagoak jorratzen gabiltzala. Eta pixka bat ildo horretatik ere joan gura nuke.

Gure mendi oste horretan esaten da: "Minik gabeko arrana uhertu egiten da", eta egiten ez den hizketa ere hildu egingo litzateke. Ba al dakizue zer den *hildu*? Arrana bai, ezta? *Mina* ere bai, *uhertu* ere bai... *Hildu* da moteldu, indarmehetu... *hiletik* etorriko litzatekeela uste dut; nik ez dakit, hizkuntzalariak badira hemen eta eurek jakingo dute, baina egurra usteldu baino lehen, lehengo hildu egiten da, bizitasuna galdu egiten du, eta gero azkenean usteldu egiten da. Bada, hori litzateke: hizketa hildu egingo litzaugukeela. Eta arranari zer gertatzen zaio? Erabili ezean edo ez badauka minik jotzeko, bada, uherrak jan egiten duela. Irudi polita da eta asko erabiltzen da hemen, mendi ostean behintzat, eta horregatik esan dizuet hori.

Zein da euskara komunikabideetara, telebistara eroateko biderik zuzenena eta zuhurrena? Nire iritziz, eta urte luzeak horretan ibili ondoren diodan gauza bat da, gure buruan irudiak sortzeko gai den hizketa litzateke komunikabideetara eroangarri litzatekeen hizkuntza. Egia esan, hizkuntzalari handiek ere diote ezer ere ez dela hizkuntzara heltzen, lehenengo hizketaren lapikoan egosi ezik. Hizketaren lapikoan egosi behar da, nik uste, dena, eta apurka-apurka helduko da hizkuntzara, hartuko du itzala, egingo du gerizpe, baina lehenengo zatiak huts egiten badigu, ez daukagu zer eginik. Eta niri gustatu egiten zait esatea, gainera, hizketa irudi-sortzailea asmatu behar dugula.

Umetxoek horrelaxe ikasten dute euskaraz; umetxoek ez dute ikasten entzutez ba-

karrik, entzutez eta ikusiz ikasten dute. Zuk umetxoari erakusten dizkiozu giltzak eta zaratatxo ateratzen dute, irudia ikusi egiten du, eta “giltza, giltza” esaten diozu, eta bere buruan sartu egiten da. Pixka bat hori litzateke, hau da, irudia hor daukagu, film batean, esate baterako. Guk ez dugu irudirik asmatzen. Zarata eta soinuak ere hor daukagu, hau da, musikak eta *soundtracka* deritzogun hori hor daukagu: pauso hotsak, haizearen durundia, eta abar, hori guzti hori hor daukagu. Guk gehitzen dioguna da, pixka bat, hizketaren arnasa, hango argumentuari.

Era horretan gure hizketak irudiarekin bat joan behar du, eta hau jada teknika bat litzateke. Irudiarekin bat-egite horrek lanak ematen ditu, eta guk hiru arlotan bereizirik daukagu orokorrean bikoizketa deritzogun lanbide hori.

Bikoizketaren hiru esparruak

1.- **Aurreproduktzioa** da lehenengoa, eta hor sartzen dira gidoiak euskarara ekarri, gidoi horiek itzuli ez ezik egokitu ere bai... Eta zertara egokitu behar dira? Bada, egokitu behar dira, batez ere, jatorrizko irudian ikusten dugun erritmora, *tempusera*, aktoreak egiten dituen keinuetara, ezpain mugimenduetara, esaldiaren etenetara... Hau da, guk mugimendu bat ikusten dugu hor, interpretatzeko era bat ikusten dugu, edo buruari eraginka ikusten dugu norbait... Buruarekin ezezko keinuak egiten baditu guk pantailan ikusten dugun horrek guk ezin dugu *bai* esan, *ez* esan beharko dugu, normala den moduan; bestela, ez litzake irudiarekin bat joango.

Pantailan ageri den mutil, neska, agure, ume... dena delako horrek bere berriketaldian etenak egiten baditu, nik egiten ditudan moduan orain, bada, guk euskarara ekartzerakoan hori guzti hori etenka eraman beharko dugu, baina eten ustelak egin barik. Eten ustelak diot: euskarak esateko modu bat dauka, euskaraz hitz egiteko era bat dago; guk ezin dugu bortxatu, ezin dugu derrigortu, ezin dugu hala behartu... Pantailan ikusten dugulako eten bat hemen egiten duela, horra heldu gara eta blast aizkorarekin moztu eta hor konpon ezin dugu egin, zeren gero atzetik datorren esatariak, lokutoreak ez du ondo dramatizatuko. Hau da, euskaraz latz etorriko zaigu belarrietara esamolde hori. Zergatik? Behartu egiten dugulako euskararen berezkitasuna.

Orduan, alde batetik izan behar du itzulpen egokitua. Beharbada zuek ikasiko dituzue teknikak horretan: Beatriz urteetan ibilitakoa da eta lanbide horretara hurbildu bazarete behintzat teknika horiek apurka-apurka ikasten dira. Guk ez dugu zorte hori eduki, guk geure modura ikasi behar izan ditugu: ez zuek baino azkarragoak garelako, baizik eta zuek baino zaharragoak garelako, eta ekinaren ekinez ikasi behar izan dugulako.

Beraz, irudiarekin bat-egite horretan eta euskarara ekartze horretan, hango mundu hori geure egin behar dugu neurri batean, baina badira aspektu batzuk derrigorrez errespetatu beharrekoak. Guk ez dugu asmatu han ageri diren pertsonaien aurpegierarik, guk ez dugu asmatu ekinza hori gertatzen deneko tokirik. Hori guzti hori han dago, hori guzti hori errespetatu egin behar da, izenak, eta abar. Baina, oster, hango esangarritasuna, hango estiloa, hango ja-

ria, hango *tempusak*, hango erritmoak eta abar, horiek guztiak guk euskarara ekarri behar ditugu.

Bat-batean konturatuko zarete hau ez dela itzulpen literarioa edo ipuin baten itzulpena; ez dauka zer ikusi handirik. Itzulpen hutsak ez digu ia-ia ezertarako balio, argumentua ulertzeko bakarrik, beste ezertarako ere ez. Ezkutuko lana da, bakar-kako lana da, lan gogorra da. Ez zaituztet desanimatu gura, norbaitek arriskua hartu gura balu itzultzaile-egokitzaile izateko, bueno... Gainera, hor badago lanbidea; egon badago, baina lanbide gogorra da. Kendu dezagun burutik “artisteo” hori, hau ez da txalo tartean lainotzen den mundu bat. Hau lanbide bat da eta horregatik jarri nion hitzaldi honi izenburu hau: **Hizketaren lantegia**. Lantegia lan egiteko modu bat delako eta ofizio bat delako, eta, gainera, errebindikatu egin behar dugu ofizio hori, ofizio moduan.

Uste dut gizatasunari zor zaion gauzarik inportanteenetariko delat hizkuntza. Eta gure hizkuntza nahiko epeltxo ikusten dugun sasoi honetan, eta hainbesteko eraginez inguraturik ikusten dugun sasoi honetan, inoiz baino batuago, indartsuago, xaloago... jokatu beharko dugula. Eta argi-ago ere bai. Askoz ere argi-ago, zentzu honetan: nik uste dut herria egiten gabiltzala eta, frailekeria bat botako dut, baina uste dut egia dela: San Joanek ere badiosku: “Eta hasieran hitza zen eta hitza Jainkoan zegoen eta Jainkoa...”. Jakina, batek esan lezake: “Guretzat oso mundu ezezaguna egiten zaigu mundu hori edo fraile mundu hori edo elizako mundu hori...” Nik uste dut horren barruan egia handi bat dagoela, “gaitza” ulertzeko alde batetik. Zergatik?

Bada ohituago gaudelako, hau da, zuk zer irabazten duzu hor, hau da, greziarrek egiten zuten erara, munduaren sorkuntzako gaiak oso objektiboak izatearen joera hartuta gaude gu ere, oso ohituta gaude lurra, sua, ura eta haizea aditzera, eta horiek dira munduaren sorkuntzako gaiak, berezko gai naturalak. Eta badator hor erdi zoro bat, Joan, eta dio: “Ez! Hitza. Sorkuntzako gaie-tan hitza dago, hitza, hasieran hitza”. Hori-xe errebindikatu nahi dut, ez San Joan za-lea naizelako bereziki.

Uste dut ETBk nahiko ondo deskribitu-rik daukala, bide honetan –eta gaira etorri-ko naiz pixka bat zehatzxoago–, zer litzate-keen bikoizketa orokorrean. Eta honelako deskripzio bat egina dauka: “ETBrentzat bi-koizketa da kanpo gaiak euskarara ekartzea, euskaldunak ahalegin apartekorik egin ba-rik, ondo entretenitzeko, eta ondo komuni-katzeko”. Nahiko azalpen erraza eta sinplea da, baina guk uste baino zailtasun gehiago dakartza. Gauzak gaitz egiteko joera zelan nagusitu den gure artean ez dut ulertzen. Ez dut ulertzen zelan egiten ditugun horren itzulpen –itzulpen, esaten nabil– horren itzulpen kaskarrak, eta neure buruari harria botatzen dihardut; ni ez naiz libratzen hor-tik. Baina, ahalegin plusik egin barik ondo entretenitzeko helburua badauka bikoizke-tak kanpoko materialak gurera ekartzerako-an, orain baino xaloago eta berezago egin behar ditugu lanak eta ez hain katea motze-an eta ez hain labur, hain *mekanotubo*, hain ondoegi, zelanbait esateko.

Nire eskuetara egunero heltzen dira tes-tuak, testu pila bat, eta ez dago huts bakar bat ere. Ez dago txarto ezer eta horrek bero-rrek mindu egiten nau ni, zeren euskaraz guk berez-berez, barra-barra erabiltzean de-

rigor egin behar ditugu hutsak. Nik gehiago esango nuke hutsak barik akatsak izan daitezkeela. Denok dakigu gramatika guztia eta gehiago, denok dakizkigu subjuntiboko nor-nori-nork eta zer guztiak. Eta jakin egin behar dira. Baina gauza bat eduki behar dugu argi; hau da: horrek, irudi bat jarrita, zigarroa pizteko pospoloak baino ez dira, eta behin zigarroa pizten dugunean, pospolo hori bota egiten da. Orduan, gramatika ez da jainkoa; gramatika ikasi egin behar da, jakin egin behar da gero ahazteko. Eta [hori gertatzen da] behin hizketaren berezkitasunak geure somatizatzen ditugunean.

Konturatzen nabil joera bat hartzen goazela apurka-apurka. Ez dakit hemen bertan hori gertatuko den, baina euskaraz egiten arrotzu egin gara, kanpotartu egin gara; hau da, nekeza egiten zaigu euskaraz egitea. Nekez hurreratzen gara jaietan neskato batekin edo mutiko batekin euskaraz egiteko, nekez, gero eta nekezago ikusten dut euskarako joera hori, berezko joera hori. Eta berriro diot: hori errebindikatzen etorri naiz.

Labur-labur aipatuko dizkizuet gure prozesuaren gauzatxo batzuk, eta agian jakingo dituzue. Akaso, Iñakik zehatzago jokatuko du horretan –ni baino serioagoa da, gainera–, eta zehatzago esango ditu gauzak. Ni pixka bat adarretatik nabil, bueltakabuelta, inon sartu barik zehatz eta mehatz. Gurago dut baztertuta-edo ditugun beste albo eragin batzuek ere mahairatzea, plazaratzea.

Azken batean, esan nahi nuena da ETBko hizkuntza sailekoekin elkarlanean gabiltzala. Oraindik ez ditugu guztiz zehaztu, baina, nik uste dut nahiko bide onetik joan daitezkeela gauzak, zentzu teorikoan behintzat: zelan jokatu, zer kriterio erabili, zer

irizpidez ekarri euskarara kanpo materialak, eta abar. Hor gabiltzala lanean, hartu-emanen, egunerokotasunak sarritan jan egiten gaitu eta batzuetan hor uzten ditugu gauzak bazterrean, baina nik uste dut nahiko ondo enfokatuta goazela eta, lehenengo eta behin, esan dudan moduan hartu-eman estuan; hori sendotu egin behar dugu gainera, derrigorrez ikusten dut, eta herritarren eskakizuna ere izan liteke: “Aizu, mesedez, ETB: nire telebista zaren aldetik, nik nahiko nuke ganorazko produktu bat, ondo elaboratutako produktu bat eskaini diezadazun, ez naiz tontoa eta”. Hori exigitu egin behar genuke, zeren bestela dauzkagu nahiko arazo. Hau da, produktu kaxkarrak; laster begiak ere japonestu egin behar zaizkigu, hainbeste marrazki bizidun japonierazkoekin, eta hor denak dira kritikagarriak, baina... Arratialdean esaten den moduan –hemendik urruntxo dago hori, baina–: “Ahal denean, dena, eta ezin denean, ahal dena”, eta badirudi bigarren zatian gabiltzala “Ezin denean, ahal dena”. Horko ildotik ote goazen susmoa daukat.

Bikoizketarako irizpide nagusiak

Hala, bada, bikoizketarako irizpide nagusiak-eta jorratzen gabiltzala. Nik garrantzi handia ematen diot honi: zer irizpide darabilgu lan bat aztertzerakoan eta lan bat kalifikatueran? Adar nagusi bi jarrita ditugu azterketan, eta dira, batetik itzulpen-egokitzapenaren ikuspegia, eta aurreproduktio deritzon alderdiari dagokio. Eta beste adarra, ahotsak jartzea eta dramatizazioarena da, produktioarena.

Irizpide bateratu batzuetara heldu gara ETBko hizkuntza arduradunak eta gu, eta

uste dut ondo daudela. Ezaugarri batzuei erreparatu behar zitzaenez gero, kontuan hartu ditugu **lau irizpide**:

- a) Alde batetik, **itzulpen hutsa**: ea egokia den edo ez den egokia, jatorrizko gidoian esaten dena euskarara zehatz, argi eta ondo ekarrita dagoen ala ez; hori litzateke ikuspegietako bat. Hau da, esate baterako, jatorrizkoan 1990 badio guk ezin dugu 1908an jarri; hori itzulpen kaxkar bat da. Adibide tonto bat jartzearen. Normalean horrelako hutsak egiten dira despisteengatik, baina normalagoak izaten dira esaldi ilunak, hau da, argitasun falta nabarmena daukaten itzulpenak. Horiek dira arazoak sortzen dituztenak, eta hor gama oso zabal bat dago. Beraz, laburtzeko, itzulpena egokia den edo ez hartzen da kontuan lehenik.
- b) Beste alde batetik, lanbide honek daukan berezitasunik handienetakoari erreparatu behar zaio, lehen aipatu dizuedan horri: erritmoetara, *tempusetara*, *ezpainkarietara*, luze-laburrera, intentziora, hitza bere keinuari dagokion tokian jarrita dagoen ala ez... Irudiaren menpeko gara eta testu hori **ondo egokituta** ote dagoen ala ez hartzen da kontuan.
- c) Beste alde batetik, hori horrela delarik, lehenago aipatu dizuedan **zuzentasun gramatikala**. Nik uste dut hori gaur egun nahiko gaudituta daukagula, zorionez, eta nahiko bateratuta gabiltzala zentzu horretan; iki-mikikeria edo txotxolokeria batzuk gertatzen dira, zalan-tzan dauden gauzatxo batzuk ere bai; suertatu liteke gaur Euskaltzaindiak arau hau plazaratu duela eta handik

hiru hilabetera beste arau batek menpean hartzen duela arau hori... Horrelako txikikeriak gertatzen dira, baina nik uste dut hor ez daukagula beste munduko arazorik.

- d) Eta azkenik, beste baremo bat erabiltzen da, guk **estiloa** deitu izan duguna, hau da: zer gehigarri dauka euskarara ekarritako itzulpen-egokipen lan horrek, zer gehigarri dauka, *zer plus* dauka? Hau da, hango ideia jarria bikain ekarrita dago, han agertzen diren irudiak sekulako ondo ekarrita daude euskarara? Badauka gatzik, piperrik? Hori guzti hori, *plus* hori ere kontuan hartzen da.

ETBrekin daukagun hartu-emanen, irizpide horiek guztiak aztertzen dira lane-tan, jo dezagun, film batean, dokumental batean, marrazki bizidunetako atal batean, spot batean... Izan ere, gehienbat horiek dira gure arlo nagusiak: spotak, marrazki bizidunak, dokumentalak, serieak, film luzeak, dramatikoak eta abar. Horiek dira lantzen ditugun gaiak, nagusiki.

Orduan, gai horietan, grabaketa aretora sartu aurretik egin beharreko lana aurreproduktzioa litzateke, eta aurreproduktzio horretako nahasmen hori guztia, aipatutako hori guztia jada argitu ondoren, orduan sartuko genuke produktua produktiora, hau da, aretora ahotsak jartzeko.

2.- Produktzioa. Hasteko, ahotsak jarri behar izaten dira; ditugun ahotsekin; eta ga-bezia handiak daukagu: Ahots askoren falta daukagu. Ea animatzen zareten, gu jada zahartzen hasita gaude eta; ez, gu jada zahartuta gaude, eta agurearenak egiten hasi beharko dugu laster, baina, mutil galant

gazteenak egiteko ez daukagu aukerarik, sasoiak berak dioenez. Ahotsak falta zaizkigu: batez ere, gazteen ahotsak falta zaizkigu, edo, hobeto esanda, ahots gazteak falta zaizkigu. Ez noa esaten umeen ahotsak falta zaizkigunik, egiarik handiena hori da-eta. Baina umeekin lan egitea oso konplikatua da; oso konplikatua, alderdi guztietatik: etxetik, gizartetik, zeren ume bat lanean jartzea, ez da samurra: produkzio lan arruntetan, esan nahi dut. Noiz edo noiz, esalditxo bat egiteko eta horrelako zeretarako, tira; baina produkzio normalean jartzea oso konplikatua da, eta normalean konturatuko zaretenez, umetxoen paperak-eta neskek egiten dituzte, neska ahotsak nabaritutako dituzue umetxoen paperetan, konturatzen bazarete. Baina, bai, badaukagu behar handia ahots gazteetan, batez ere, mutilenetan.

Beste alde batetik egia esan, ez da egoten aukera handirik ikastaro eta unibertsitateetan, ez dut uste gauza handirik dagoenik...

Ahotsen esparruan ari gara, beraz, eta normalean hauxe egiten da: guk prestatuturik daukagunean gidoia eta ETBko Euskara sailekoekin jada onartuta daukagunean, “bale gidoi horixe joango da grabaketa-aretoa”, orduan, pertsonaien izendatzea egiten da, hau da, nork zer pertsonaia egingo duen. Horretan, kontuan hartzen dira filmeko pertsonaia horren ezaugarri fisikoak, aktorearen berezko ahotsa...

Gu ohituta gaude gaztelaraz-eta entzuten artista inportanteen ahotsak, interpretazioak, eta sarritan gero gertatzen dira nolabaiteko harrigarritzko gauzak ere: zuk buruan daukazu Urtia aktorearen ahots sendo eta betegarri hori entzuteko gogoz zaude eta halako batean “mimi-mimi” entzuten duzu [ahots mehe bat imitatuz], eta aibala!

“Hau al zen ere nire aktore ospetsu hau?”
Naturalean era bateko ahotsa edukitzen dute eta gero sarritan baita jatorrizko filmetan ere, euren bikoizlaria edukitzen dute, euren ordezkoa ahotsa edukitzen dute, gero estudioetan grabatzen dutena. Esan gura dut inportantea izaten dela horrelakoetan artista bakoitzak edukitzea jada ahots tipiko bat, karakteristiko bat, eta ezagutzen den ahots bat. Guk horretarako aukera handirik ez daukagu, zoritxarrez uste dut nik. Lan kopuruak berak ere ez dizu aukerarik ere ematen horrela jokatzeko, eta, zoritxarrez, garenak gara eta espektatiba ustelik ezin duzu sortu. Lanbide honek ematen duena ez da beste mundukoa. Gainera, bikoizketa bere osotasunean ere gain behera etorri den mundu bat da, ez dira sasoirik onenak jendeari espektatiba berriak sortzeko.

Ni nahasten nabil, Beatriz, gauza pila bat: lanbidea, ofizioa, eta abar. Bihozkadak eta nik sentitzen ditudan gauzak gehiago dira eta behar izanak eragindako gauzak ere badira. Oraintxe gabilta ahotsaren eztabaida hau aztertzen, ea nondik jokatu ote dugun ahots berriak lortzeko, ahots berriak egiteko, prestatzeko... Hau ez da enpresa batetik edo lantegi batetik deitu eta zu idazkari lanetarako hartzen zaitut, ez dakit zenbat pultsazio dituzulako, edo polita zarelako eta kito, ez. Hemen lanbide hau egin, egin behar da, eta luze joaten da. Lanbide honetan eskua hartzea ez da hain erraza, pixka bat kostatu egiten da. Itzulpengintzan beste horrenbeste gertatzen da: denbora pilotxo bat behar da eta ukondoak sarritan apurtu behar dira.

Joan egiten naiz eta itzul nadin ahotsen kontura. Beraz, nahiko arrunta da, baina

oso problematikoa, pertsonaia bakoitzari ahots egokia aukeratzea. Hori da bat.

Ahosei lotutako beste kontu bat hau da: Zaindu dezagun esateko era, modulazioa, euskararen berezko esamoldeak, esateko erak. Nik badakit: Aramaion era batera esango da eta gure herrian beste batera esango da, eta hemen beste era batera esango duzue: esateko modu asko daude, egia da; inflexio era asko daude Euskal Herrian, batzuk beste batzuk baino neutrotxoagoak dira, eta guk apur bat neutraltasunera jotzen dugu, baina kontuan harturik izan daitezela euskarazko inflexioak. Sarritxoegitan entzuten ditugu-ta erdal kutsuko inflexio arrotzak. Baina hori denoi pasatzen zaigu, niri pasatzen zait, eta elkarrizketatutako jendeari ere pasatzen zaio... Ez dakit, pixka bat generikoa da: mikrofono bat aurrean jartzen digutenean, ez dakigu non gauden, burua joan egiten zaigu eta pixka bat galdu egiten gara.

Azaldu berri dudan kontuari **erranbidea** deitzen diot, nolabait deitzeko, eta, beraz, hauxe da: gauzak esateko era jatorra, gauzak esateko berezko era naturala, ez bortxatua, berezkoa. Eta hor, nahiz eta era asko egon, batzuk berezkoak dira eta geureak dira, eta beste batzuk ez dira geureak, arrotzak dira.

Hori zaindu egiten da aretoan eta ETB-ko Euskara sailekoek ere hori zaindu egiten dute eta beste baremotzat daukate. Beraz, orain arte esandakoak biltzeko: produkzioaren atal honetan kontuan hartuko dira ea ahotsak egokiak diren, ea ondo esanda dagoen esan beharreko guzti hori, eta horrez gain, ea antzezpena egokia den.

Aktoreek antzezteko modu asko dituzte. Film batean era askotako moduak ikusiko ditugu: guztiz histrionikotik oso lasai hitz

egiten deneko estiloetara, era guztiak daude; orduan, jatorrizkoak kontuan harturik, antzezpena ondo eraman behar da, dramatizazioa zaindu egin behar da.

3.- Postprodukzioa. Eta azkenik, beste esparru nagusi bat daukagu, inportantea dena. Aurreprodukzioa eta produkzioa azaldu ditugu eta, horien ondoren postprodukzioaren esparrua dator: alor teknikoarena. Nahiz eta teknika hutsa izan, sentsibilitate handia eduki behar da hainbeste gauza ondo nahasteko.

Aurreprodukzioan materiala prestatu ondoren, produzitu egiten da aretoetan ahotsa jarri, eta gero postproduzitu egiten da guzti horri nolabaiteko oihartzun jakin bat emateko, guztiarekin halako harmonia biribil bat lortzeko. Eta hor dituzu era guztietako ahotsak unean-unean oihartzundu beharrekoak. Ez da berdin hemen berbetan egon eta zelanbaiteko oihartzuna entzun beharko litzateke –barruak ematen duen oihartzun hori–, edota kanpoan egon: ahotsak ez dauka hormarik eta, beraz, garbiago zabaltzen da. Orduan, unean-unean ahotsari ere eman behar zaio behar duen oihartzun hori edo ez, edo gardentasunari gardentasun hori, edo eman behar zaio hurrekotasun hori, zeren ahots batzuk gainjarrita daude beste batzuen aldean... Batzuk hor hitz egiten egon daitezke eta ikusten ditugun protagonista biak lehen planoan hitz egiten ari dira, orduan, lehen planoko horri eman behar zaio ozentasun gehiago, han bigarren planoan dabiltzanei baino: hori guzti hori daukagu, alde batetik. Eta gero ditugu musikak, trumoiaren hotsa, trenaren txistua edo dena delakoa... eta elementu guztiok bateratu egin behar ditugu, baina

belarrian minik egin gabe berez-berez joan daitezten. Hori izango litzateke pixka bat lanbidea berba bitan esanda.

Nik gustura erantzungo nuke zuen galdera edo bihozkaidei, oinarria hartu dezadan zuen kezka bidez eta dakidantxoaz azalduko dizuet edo erantzuteko gai banaiz erantzungo dizuet.

Entzulea (Josu Barambones).- Egun on. Eskertuko nizuke azalduko bazenu *take* ke-
ta lana zertan den Edertracken.

Jesus Eguzkitza.- Ingelesetik hartutako hitza da *take*, "toma" bat berez. Hitz horren inguruan sortzen da unitate bat, esan dezagun. Hau da, *takea*, "toma", gure erabileran, adar biko kontzeptu bat da. Alde batetik, lan egiteko txatal bat. Filma txatalkatu egiten da, zatitu egiten da hasieratik azkenera, hau da, *take* atu egiten da, moztu egiten da.

Lehen, sistema optikoekin egiten zen; gaur egun, sistema birtualagoekin, kodigo baten bitartez zatitzen dugu, denbora kode baten bitartez zatitzen dugu. Denbora kode horrek orduak, minutuak, segundoak eta koadroak dauzka. Film munduan, koadroak hogeita lau irudi hartzen ditu segundoan, hogeita lau irudi sartzen den tarte hori da koadroa; beraz, segundo bakoitzeko hogeita lau eta batzuetan –filmetan– hogeita bost koadro ere sartzen dira. Horrek sortzen du mugimenduaren inpresioa filmetan; guk koadro gutxiago sartuko bagenitu segundo batean, hamar esate baterako, orduan igarri egingo litzateke, jo dezagun, erbiaren ibilera kolpeka doala. Marrazki batzuetan, batez ere marrazki zaharretan eta, ikusi egiten da; ikusten da ez dauzkala hogeita lau edo hogeita bost koadro mugimendu horrek segundoko, gutxiago dauzkala. Koadroa gel-

dia da, geldi dago, argazki edo fotograma hori geldirik dago, baina geldirik dagoen fotograma horri mugimendu apur bat gehitzen badiozu eta gero hurrengo fotograman beste bat eta beste bat, eta gero segundoan hogeita lau hogeita bost irudi edo koadro sarturik, orduan mugimendua sortzen da, eta gure begiek ez dute antzematen geldirik dagoenik. Pentsatzen dugu martxan doala hori. Bada horixe da mugimenduaren inpresioa.

Orduan, filmak daraman denbora kode horren bitartez txatalkatu egiten da film osoa, hau da, *take* atu egiten da film osoa, eta *take* horiek hartzen dira unitate moduan. Unitate horrek zentzu bikoitz bat dauka: alde batetik, ordainketa-unitatea da eta beste alde batetik lan-unitatea.

Lan-unitate moduan, berezitasun batzuk dauzka: edukiaren berezitasuna dauka eta denboraren, iraupenaren berezitasuna. Zeri begira egiten da *take* aketa? Alde batetik, ordainketa-unitate bat den aldetik –sindikatuarekin zerikusia dauka–, zuk zenbat *take* egiten dituzun edo zenbat *take* tan parte hartzen duzun horren arabera kobratuko duzu. Dena dela, ordainketa arloan, beste kontzeptu bat dago, eta da deialdia: zuk disponibilitate bat eskaintzen duzu eta dei egiteak, deialdiak, honenbesteko balio bat dauka. Beraz, egiten dituzun *take* ak kontabilizatu egiten dira eta *take* bakoitzak horrenbesteko balioa dauka, eta horrenbeste *take* gehi deialdia: horrenbeste diru ateratzen duzu eta kito. Hori da ordainketa-unitatea, bi kontzeptu horiekin ateratzen dena.

Baina nik uste dut hemen inportanteago litzatekeela lan-unitatea definitzea. Eta lan-unitate moduan, *take* ak sindikatuarekin eta adostuta egoten dira, eta tokian tokian

ere aldatu egiten da kontua, baina normalean, esate baterako, Galizian hogeita hamar segundokoak dira *takeak*, beste leku batean hogeikoak, eta horrelako gorabehera batzuk izaten dira, negoziazio mailan sartzen direnak. Izan ere, hor ere bi kontzeptu erabiltzen dira: alde batetik, zenbat lerro dituen *take* horrek, zer kontinuitate duen, eta bestetik, zenbat aktorek parte hartzen duten *take* horren barruan: bat, bi, hiru, zein hamar.

Jo dezagun, teorian, hogeita hamar segundoko *takea* balitz, egon litezkeela honenbeste aktore; bat bakarrik balego, sei lerro baino gehiago ez lituzke eduki behar. Zergatik? Oso zail egiten delako. Hau da, sei lerro jarraian *take* batean, pertsonaia barentzat larregi da, eta orduan ez da onartzen. Eta sei lerrotik pasatzen bada, nahiz eta hamar segundo eduki, moztu egin behar da *take* hori, gehiago ez delako onartzen. Hau da, lan-unitate moduan kontuan hartu beharrezkoak dira luze-laburrak, zenbat jendek hartzen duen parte eta, beste alde batetik, *take* edo eszena horren egokitasuna ez apurtzea.

Hori ere inportantea da: imajina dezagun momentu batean gazte pila bat borrokan dabiltzala eta hogeita hamar segundo baino gehiago irauten duela borrokaldi horrek, baina denak elkarren gainean dabilta zarataka, borrokan, kolpeka, mugimenduak egiten eta denak ostikoak hartu eta gero dena zurrumbilo ikaragarri bat da, eta oso gaitza da hementxe moztea, borrokaren erdian. Eta mozketan hori egiten baduzu ere lagun pila bat sartu behar dituzu mikro baten inguruan, jende asko da beraz, eta ezegoki geratuko litzateke. Orduan, zer egiten da? Errespetatu dezagun eszena horren

egingarritasuna eta egingarritasun horren barruan ipini ditzagun kondizionante batzuk. Eta zeintzuk izan daitezke kondizionanteak? Esan dugu: *takeatu* dezagun, bai, eszena oso hori, baina gero eszena oso hori jarraian grabatu dadila aretoan, zeren bestela lehenengo zatian gaur arratsaldean egiten baduzu eta hurrengo zatia hurrengo goizean jada ez zaude borrokan sartuta: zarartetan ahots desberdina aterako zaizu, ez zaude bizi, motelago zaude: dena aldatzen da, eta gero hori grabazioan igarri egiten da. Horiek dira kondizionanteak edo baldintzak. Baina, labur-labur esanda, *takeaketa takea* rekin lotuta dago eta ez da besterik filma txatalka jartzea baino, lan-unitate egokia izan dadin lana egoki eta eroso egiteko, batetik, eta, beste alderdi batetik, ordainketa-unitatea delako.

Entzulea (Beatriz Zabalondo).- *Take* aren kontua beste ikuspuntu batetik azaltzearen: ordainketa-unitatea da bikoizleentzat, eta lan-unitatea, berriz, itzultzaile-egokitzailentzat eta produkzioa antolatzen duenarentzat. Hau da, ni baldin banoa bikoiztera Edertrackera pertsonaia bat daukatelako niretzat, ordainduko didate joategatik, hau da, deialdiagatik, gehi nire pertsonaiari ahotsa jartzeko egin ditudan hainbeste *take*. Hori da bikoizle lana egiten badut. Baina, gidoia prestatzen duenak, ez dauka kontuan zenbat ordainduko dioten *takeko*, baizik eta berak *takeak* egin behar ditu egoki (edukiari, denborari eta egingarritasunari erreparatuta), Eguzkik esan duen bezala, bikoizleek lana egoki eta eroso egiteko.

J.E.- Horixe litzateke, bai. Balio dizu gutxi gorabehera?

Entzulea (Iñaki Zubizarreta).- Nik geroa ere izango dut aukera hitz egiteko, baina, galderatxo bat, Eguzki: Ez dakit argi geratu den, ahotsak jartzerakoan, protagonista ezagunak direnean, etxeen artean saiatu izan gara beti bikoizle batek egin dezan Gary Cooper bat edo... Ez dakit hori argi geratu den. Esan duzu, Ameriketara-eta aktore ospetsuei ahots bat jartzen zaiela, baina hemen ere saiatu izan gara...

J.E.- Ez dut uste aipatu dudarik. Nik ondo ikusiko nuke zuk diozun hori, gauza bat gertatzen zaigu: Zenbat film luze ematen dira ETB 1en?

Hori nahiko zintzo errespetatzen zen saio batean: film gehiago egiten ziren, eta hiru bat etxe bagenbiltzan lanean... Orain pixka bat gain behera etorri da hori guztia. Hori alde batetik. Beste alderdi batetik, oso film gutxi bikoizten dira, oso gutxi; gutxi, eta sarritan txarrak, ba... Galdu egiten dira perspektibak zentzu horretan. Egunerokotasunak murgilduta bizi garenok burua gehiago daukagu marrazki bizidunetan... Zergatik? Gure eguneroko lanaren %95 hori delako, orduan, beste perspektibak galdu egiten dituzu. Eta filmeen bat datorkizunean poztu egiten zara. "Sikiera ere: ganorazko lan bat", baina gure eskumenetik kanpo daude horrelako gauzak. Orain: ahotsaren errespetua nik uste dut berreskuratu egin beharko genukeela edo aukera daukagun guztietan horrela izan dadin saiatu; hori ondo legoke.

Entzulea (Kaiet Estrada).- Hasieran esan duzu euskaraz bizitzeko behar dugula bikoizketa. Guk orain badugu produktu bat egin, badaude bikoizketa batzuk eginak eta ikusten ari naiz nola ateratzen ari diren DVDak. DVDak ahalbidea dauka hizkuntza

bat baino gehiago erabiltzeko eta ikusten ari naiz, bikoizketa egonda, nola izenburu asko ez diren aprobeztatzen. Gainera orain TDT dator, hau da lurreko telebista digitala, eta aukera hori ere badago: adibidez, orain Antena 3 *Shin Chan* ematen ari da. *Shin Chan* euskaraz bikoiztuta dago. Teknologikoki Antena 3ek euskaraz emititzeko aukera dauka, baina, ez dute ematen. Orduan, ikusten dut badugula produktu bat, baina ez dugula erabiltzen edo ez dugula kalera ateratzen, eta hori egiten ez badugu euskara zabaltzeko eta euskara finkatzeko aukerak ere kale egiten du. Nola ikusten duzu arazoa? Zerbait egin liteke bide horretatik edo...?

J.E.- Nik uste dut galdera oso garrantzitsua dela hori; erantzunik ez daukat, horixe da gauza. Esango dizut, alde batetik, gurako nuke hori zabal erabiliko balitz, alde batetik. Teknika horrek, hau da, DVDek-eta aukera hori eskaintzen digutenez gero, eta produktu horrek daukan kostua eginda dagoenez gero, zergatik ez sartu DVDan? Horretaz, Marianek [Galarragak] gero zerbait esatea nahiko nuke, baina ez dut gaia alboratu nahi eta Marianen lepora ez dut bota gura ardura hori; ardura hori, nire iritzi, gehiago dago gure Administrazioan. Administrazioan diodanean, hizkuntz politikan, kultur politikan, hezkuntza politikan... gehiago dagoela uste dut, zeren, jada lanari bide bat ematea da, azken batean.

Nik badakit film batzuk sartzen direla DVDan, baina beste asko eta asko ez dira sartzen, eta bestetara ere esan diezazuket: ETBrako ez diren film batzuk ere egin izan dira eta hor dabilta zirkuituetan, eta, ostera, ETBk ez ditu horren eskubideak erosten. Baina ni beste esparru batzuetan sar-

tzen nabil, hau da, ETBren, Eusko Jaurlaritzaren, diputazioen eginkizunetan. Eta horren lepora botatzen dut erantzukizuna? Bai, noski!

Esan nahi dizudana da ez dela aprobeztatzen behar beste posibilitate tekniko hori. Egia da badirela eskubide arazoak eta horrelako zerak ere, baina joko desberdina daroala uste dut, esate baterako, Kataluniak. Egia esan, hango herriko errealitatea ere dezente desberdina da. Katalunian oso zabal dabil hori, badakit; oso zabal dabil, baina, Kataluniako posibilitateak, hizkuntza alderditik, politika alderditik, Administrazioak daukan arduraren alderditik eta abar, ez daukate parekorik hemen. Ez dakit larregi esaten nabilen edo gutxiegi esaten nabilen, uste dut handiagoak bota beharko nituzkeela.

Lehen azaldu dut hitzaren garrantzia zenbaterainokoa den herri baten biziraupenerako eta esaldi bat sartu nuen ez dakit gero jarri dugun hemen, agian bai... Euskaraz maitatzeko, saltzeko, asmatzeko... gai ez bagara, bada, gureak egin du. Badirudi esaldi ponpoxo bat dela. Ez, ez, ez; nik hori benetan diot. Eta horregatik ikaragarritzko ahaleginak egiten ditugu –nik uste dut denok–, bada, esate baterako, edozein gai edozein gauza saltzeko, gauzarik soilenetik hasita. Eta esan dut: nik horiei ere garrantzia handia ematen diet, ez bakarrik “Txertatu zaitex gripearen aurka” eta holakoei. Badirudi hori euskaran saldu egin behar dela eta, oster, ez litzatekeela saldu behar “Eros ezazu Wonderbrarik berriena”. Eta zergatik ez dugu bada guk saldu behar Wanderbra edo dena delako produktu edergarriak edo apaingarriak edo dena delakoak. Zergatik ez? Eta ni baietxean nago.

Kontua da ez dela erraza euskaraz saltzea, baina, ahaleginak egin, nola ez. Eta hor kate bat dago, katea nahiko luze bat dago, lan-kate bat dago hor. Eta badakigu lan nola egiten dugun: egun batetik bestera. Eta ETBko jendeak ere badaki hori. Nik atzo arratsaldeko bostetan jada gaur goizean egiteko sei spot preparatuta utzi nituen eta esan diot gaur bati: “Hi, egintzan haiek, zeren gaur entregatu behar ditun”. Horrela funtzionatzen gabiltza. Horrek ez du esan gura ez dela modua lan egiteko. Baina ez da lan egiteko modua zure bururako, baina merkatuak hori agintzen du, eta merkatutik kanpora zaude zu eskakizun horri erantzuteko gai ez bazara. Uste dut, bailara honetan, mundu hori oso ondo ezagutuko duzuela: hasi Fagorretik eta enparauetara.

Hau da, euskararen erabilgarritasun hori, zuk diozun hori, zergatik ez aprobeztatatu? Nik hor uste dut Administrazioak ez duela behar beste lan egiten. Akaso, ez dago bere arduren barruan, “Ah, euskera, eso cultura, eso política lingüística, eso... no, vete a cultura de la Diputación...”, eta horrelakoak entzuten ditugu. “Eso, eso...”, bada, “Eso...”, zer? Eta nire jarrera da: “Eso, sí!”. Hori oso garrantzitsua da, eta zabalkundea ematea. Oso garrantzitsua da. Ni zurekin guztiz bat nator horretan eta ez dut uste behar beste lan egiten denik edota behar den beste inbertitzen denik horretan. Baina, bueno, hori nire helmenetik kanpoko zer bat da, hau da, gogoaren eta gurariaren barruko zerbait da, adar bat da, baina ez dago nire eskumenean.

Entzulea (Asier Larrinaga).- Gai honi errematea emateko: Hori planteatu izan da inoiz ETBren barruan, DVDen kontu hori eta planteatu izan da. Hor badago arazo bat,

teknikak ematen du erraztasun hori, baina produktuen bizitza komertzialak ez du ematen erraztasunik. Produktuek badute bizitza bat: lehenengo zinema-aretoetara joaten dira; gero, dendetan jartzen dira salgai DVD eta horrelako formatuetan; gero, hortik joaten dira ordainpeko telebistetara; gero, hortik joaten dira telebista doakoetara, eta normalean laugarren urrats horretan etortzen dira ETBra: orduan bikoizten dira, orduan jartzen dira euskaraz. Horrek zer dakar? Produktu hori merkatuan jartzen dena, DVDa, urrats bi lehenago egin da. Orduan, ez da egoten modurik gero jada merkatuan dagoen produktu horretan euskarazko bertsioa sartzeko edo. Euskarazko bertsioa, ETBk prestatzen duena, askoz ere geroago prestatzen da, orduan, ez da egoten modurik hori merkatuan jartzeko.

Entzulea (Marian Galarraga).- Hala ere, zuk [Asier Larrinagari diotso] esan duzun horretan arrazoi duzu, baina gaztelerazko bertsioan da aurrena zineman, gero DVDra pasatzen dute eta azken urrats bezala ETBk euskaratzen duenean jada DVDan dago, baina, gazteleraz; ez, euskaraz. Orduan, aprobeitza daiteke euskarazko bertsio hori beste DVD batzuk ateratzeko. Eta esate baterako, oraintxe Woody Allenen bost film jatorrizko bertsioan atera ditugu eta katalanez, euskaraz eta gazteleraz azpidatzita. Hau da, berregiterik badagoela, nahi izanez gero.

Entzulea (Kaiet Estrada).- Azaldu nahi nuke nik DVDaz hitz egin dudanean, ari nintzela lehendik euskaraz bikoiztuta dauden produktuez. Batzuetan gertatzen da bikoizketa gero egiten dela, DVDa merkaturatu ondoren, eta ulertzen dut DVDan ez sartu izana. Baina, esate baterako, aste honetan edo hurrengoan atera behar dute Pas-

soliniaren *Pasioa*. Film hori izan 83an emititu zuen ETBk euskaraz. Beraz, bikoizketa horrek badarama denbora erabili ahal izateko eta DVDak ez du ekarriko euskaraz.

Ni beti nabil hitz egiten bikoizketa dagoen kasuan; bikoizketa gero egiten bada, gauzak ulertzen dira, baina bikoizketa asko daude eta ikusten ari naiz, bada, *Star Wars*, *Indiana Jones* eta ez dakit zenbat film euskaraz ETBn ikusita nagoena ez daudela DVDan. Zinemako bikoizketa batzuk geroakoak dira, baina, ni beti nabil hitz egiten lehendik daudenaz: telesail pila bat ere badira, eta produktu bat egonda, ez erabiltzea...

Kataluniaren kasuan, akordio batzuetara heltzen dira ez gertatzeko lehen esan duena, bikoizketa gero egiten dela. Hango telebistak filmak aurretik erosten ditu eta horrekin lortzen du zinemetara katalanez bikoiztuta heldu ahal izatea, eta gero bikoizketa hori norbaitek DVDan erabili nahi badu, ez dio kobratzen: materiala ematen dio eta ez dio kobratzen bere logoa DVDan agertzen bada. Baina beste egunean egon nintzen ETBz galdezka eta badirudi hemen euskarazko bikoizketa sartu ahal izateko bikoizketaren kostuaren erdia kobratzen diotela edo hori dela erreferentzia prezioa. Ikusita gure merkaturatu txikiagoa dela, gaztelera edukita merkaturatu osora heltzen direla, eta dirutza bat dela euskaraz jartzeari, orduan, noski, nik ikusten dut: editatzailea banintz, nahi izanda ere ez nuke jarriko: azkenean, produktu bat da, merkaturatu bat da, eta dirua dirua da...

J.E.- Datu interesgarria da aipatu duzun hori. Gogoratzen egon naiz: orain dela urte batzuk izango zen eta ahaztuta daukat zer film zen, baina nik uste dut oihartzun handiz etorritakoa zela —normalean, Amerike-

tatik etortzen dira filmak oihartzun handiz, hau da, ikaragarriko publizitatez eta abar-, eta Pujolek deklarazio publikoak egin zituen eta defenditu zuen hori katalanez jarri egingo zuela eta ez dakit zer. Jakina, nik, orduan, Ardantza egongo zen gobernuburu-barkatu: ez daukat argi nor eta zer izan zen-, baina nola ez den egon argibiderik horretan edo, hobeto esanda, bide argirik horretan, berdin zait Ardantza izan zeinen gaurko lehendakaria izan, nik ez nuen imajinatzen gure lehendakaria –dena delakoa izanda ere–dena delako film bat euskaraz jartzearen aldeko deklarazioak egiten; orduan ez nuen asmatzen eta gaur ere ez dut asmatzen; bai deklarazio generikoak-eta egiten, baina produktu konkretu baten harikokak, ez. Baina Pujolen deklarazio haiek gugana ere heldu ziren. Horregatik diot: hain plano diferentean gaude, hain estamentu diferentean gaude!

Baina interesgarria da datua; interesgarria da zuk diozun hori.

Hemen badago Hizkuntza Politikarako eta kultura politikarako eskakizunik [Entzuleei, oro har].

Entzulea (Aitor Zuberogoitia).- Nik beste galderatxo bat. Hor aipatu da dirutza, garestia dela filmak bikoiztea. Eta beste batek ere aipatu du azpidazketarena. Nik nahi nizuke galdetu ea nola ikusten duzun azpidazketaren aukera hori kontuan hartuta Europan leku askotan horrela egiten dela: ingelesez ikusi filma eta azpidatzita norbere hizkuntzara: bai Portugalen, Herbehereetan, Eskandinavian eta leku askotan horrela ikusten dela.

J.E.- Nik uste dut gauzak aldatuz joango direla. Horrelako bitarte batean gaude: bitarte horrek zer esan nahi du? Alde batetik,

bai penintsulan eta baita Euskal Herrian ere ohituta egon gara filmak gazteleraz entzuten eta gazteleraz jarraitzen, eta gainera gaztelerazko bikoizketa nahiko ona ZEN. Gaur egun, denetik entzuten da. Diot: bazeukan itzal bat. Batez ere zinemarako egiten ziren filmetan, bikoizketa polito zaintzen ZEN, eta horregatik oihartzun indartsua zeukan Espainiako bikoizketak.

Zu irteten bazara eta Irundik gora bazoaz eta Paris pasatzen baduzu, eta hona edo harantz bazoaz edo Alemaniara edo horrelako lekuetara –noski, guk agureok ez dugu eduki aukera gehiegirik hortik zehar ibiltzeko-eta-, bat-batean konturatzen zara, gaur egun, ingelesik ez badakizu, galduta zabiltzala. Galduta zabilta. Orduan, nola dator-kigu etorkizuna? Gure umetxoek, zorionez, esate baterako, nire seme-alabek –hiru dauzkate eta hirurek dakite ingelesez-, gaizki edo ondo, baina munduan zehar ibiltzeko badira. Ni nekez ibili ninteke munduan zehar nire ingeles pattalaz. Baina gure umeek denek jakingo dute ingelesez nahiko txukun antzean, eta helduko da momentu bat, bada, filmak, ingelesez badator behintzat, ingelesez entzuteko ohitura hori hartuko dena. Eta egia da: Europako herrialdeetan, Norvegian, Finlandian, eta abar bazoaz eta han normala da filma jatorrizko bertsio originalean entzutea eta gero azpidatzirik ikustea film hori. Hona helduko ote den hori? Nik baietz uste dut, hori gainean daukagula; hau da, urteak aurrera egin hala gure biztanleriak ingelesaren jabetza edo behintzat jabetza minimoa eskura edukiko du, eta, beste alde batetik, interesgarria izango da ingeles hori menperatzea mundurako.

Orduan: nik uste dut gauzak bai aldatuko direla zentzu horretan. Orain: jarraitu,

jarraituko du euskarazko emisioak ere, baina, agian, gehiago jarraituko du beste zentzu batez. Baina hori igarkizunetan ibiltzea litzateke. Kontua da azpidazketaren mundu hori asko jorratu izan zela lehen ETBn, hau da, telebistaren lehenengo urteetan den dena azpidazten zen. Zu oraindik gaztetxo zera, baina hasierako urteetan –urte luzez, gainera–, filmak bikoiztu ez ezik, azpidatzi ere egiten ziren. Orain urteak dira jada azpidazketa kendu egin izan dela, eta badirudi azpidazketaren posibilitate hori aztertzen ote dabilzan entzunda daukat ETBn. Behintzat aspaldian badabilza hor zurrumurruak eta, baina gorrentzako eta beste era batzuetako arazoak dituztenentzako zer berezi moduan, edo pixka bat orientazio berezi batekin-edo egingo ote diren-edo... Hor ere dena izango da “Poderoso caballero es Don Dinero”. Hark esaten zuena: “Hain pobrea zen ze, hain pobrea, dirua besterik ez zeukan”.

Ez, posibilitate moduan hor dago zer emango duen? Nik hor bai indarra eman nahiko nuke eta gai hori gehiago litzateke nirea, hau da, bide administratibo eta horiek baino gehiago hauxe litzateke: zelan azpidatzi beharko litzateke? Bai, gai tekniko da, eta ez gara sartuko horretan.

Asmamena erabili beharra daukagu dena dela. DVDarena asmaketa ez ezik asmamena ere bada, eta guk ez diogu probetxurik atera. Azpidazketarena asmatuta dago, eginda dago, esperimantatuta dago... Ez da egin jatorrizko bertsioa entzun eta azpidatziz jarraitze hutsa. Hor ez gara ausartu. Gauza asko tartekatzen dira.

Entzulea (Josu Barambones).- Kontua da edo arazoa da zuek aipatzen duzuen aro hori dagoeneko iritsi dela. Euskaraz izan

ezik, gainerako hizkuntzetan, gaztelaniaz eta ingelesez, gaur egun, telebista digitala duen edozeinek aukera dauka telebistak emititzen dituen programak –beti ere programak emititzen dituen telebistak aukera hori zabaltzen badu–, film hori edo telesail hori, nahi duen hizkuntzatan ikusteko ingelesez, gaztelaniazko azpidatziekin, ingelesezko jatorrizko bertsioan... Gaur egun hori badago merkatuan eta nor bere etxean, beti ere telebista digitala baldin badauka, eta ETB 1ek oraingoz aukera hori, nik dakidala behintzat, ez du eskaini eta ez dakit eski-ko duen. Hori batetik.

Beste kontu bat edo beste datu bat ere eman nahi nuke: Katalunia aipatu duzue eta oker ez banago, iaz, Katalunian, areto komertzialetan bakarrik, 130 film estreinatu ziren. Hemen ez dakit: hamabi bat-edo? Gero, agian, Marian Galarragak emango dizkigu datu zehatzagoak, baina, aldea izugarria da. Gero, hiztun kopuruak kontuan hartzen baditugu, aldea ere oso handia da: han bost milioi katalan hiztun daude, hemen bostehun-seihun mila, ez dakit, hor nonbait.

Eta azkenik, nik ez nioke Administrazioari erru guztia botako. Ikusleek ere erruaren zati bat ere izango dute. Ezin dugu pentsatu Administrazioak salbatuko gaituela, hau da, ikus-entzunezko itzulpenei dagokionez, hau da: “Administrazioak diru guztia jarri behar du”. Bai, ondo, baina gero ikusleek ere erantzun beharko dute, jakin beharko genuke gaur egun euskaraz dauden DVDak zenbatek erosten dituen. Arazoa konplikatu da.

J.E.- Egia esan beti goaz moralina horretara eta joera daukagu errua besteek daukabela esateko. Nik neuk diot Administrazio-

ak erru potente bat daukala. Eta guk, lanbide horretan dihardugunok ere badugu erru zati bat, baina *mea culpa* ematen jada lepoa minduta daukat; orduan, neure buruari ez diot *mea culpa* gehiagorik esango eta kito, baina, egia da: guk gauzak hobeto egiteko posibilitatea badaukagu. Lana hobeto antolatuko bagenu, hobeto estrukturatuko bagenu, hobeto gai egiteko bagi... bagara, gainera. Bagara. Hortaz, errua, diot, horretan dihardugun enpresok ere badaukagu. Zergatik? Garbigailu hori ez dugulako fin amaitu, Fagorren kasuan, eta gure kasuan beste horrenbeste. Hau da, itzulpena ez dugulako egin behar besteko zolitasunez eta segurtasunez eta erakargarritasunez, hori gurea ere bada. Produktu onak beti dauka salmenta hobea eta hori gure errua da.

Eta beste arlo bat da zuk zeuk aipatzen duzuna. Galdera da, ETBren hasieran egiten zen galdera, eta gogoan daukat –Amatiñok egiten zuen galdera hori–: Nola egin bostehun mila lagunentzako telebista bat? Kontuan harturik telebistagintza, bere orokorrean, produktu garestia dela, kostoso dela. Gaur, teknikak eskura aukera gehiago eskaintzen dizkigu. Pentsa ezazue nola diren gauzak, eta txotxolokeria bat dela esango duzue, baina, horrela da: ni lanean nabilen enpresako nahasketa mahaia lehenengo genuena Tack markakoa, mahai hau baino handiagoa zen, dena botoiz eta teklaz eta trastez beterik, dena argiz eta dena... Pentsa zenezakeen Ilargira gindoazeneko horrelako suziriren bat zela. Eta ordaindu genuen hamaika milioi peseta, orduan. Orduan, sekulako inbertsioa zen. Gaur, lanbide berdinerako, zeregin berdinerako, hau da, nahasketak egiteko darabilgun mahaiak 70 cm ez ditu edukiko, eta mahai handi hark

baino aukera gehiago dauzka eta zazpiehun mila peseta balio ditu. Pentsa zelan aldatu diren gauzak!

Eta zuk diozuna: eskura daukagu botoitxo bati sakatu eta bertsio originala entzuteko, zein azpidatzirik entzuteko, zein gorrentzako aukeraz entzuteko, zein bikoizketa bakarrik entzuteko, zein... Hori, lasterrera, ez bakarrik denok eskura; lasterrera ez da beste aukerarik izango. Analogikoa jada kenduko da eta produktuak zentzu horretan sartuko dira haizeetara, eta gero zuk zeure errezeptorean zer nahi duzun haritik entzungo dituzu. Hori nahi izanez gero, gaur hor dago, baina, produktu guztiak ez daude elaboratuta zentzu horretan, hori ere horrela da. Hemendik bi urtera edo urte eta erdira-edo, legez kendu egingo da sistema analogikoa eta dena digitalizatuta egongo da. Orduan, derrigortuta zaude zuk telebista digitala edukitzera, eta telebista digital batek –eta gainera merke egongo dira hainbatean–, bada aukera horiek guztiak ditu. Hori gainean daukagu. Asuntxo da: gu gertu gaude datorkigun aukera edo euskarri teknologiko horri erantzun egokia emateko? Hori da bat. Bai Administrazioetik, bai horretan dihardugunon aldetik eta baita entzulegoaren aldetik ere. Oso erraza da gaur egun, besaulki apatz-apatz batean eseri eta hartu urrutiko agintea (“mando”) eta pi-pi-pi pi-pi-pi egin. Bai ba: “Homo zapings” gehiago gara *Homo sapiens* baino-edo. Hori, errealitate bat da, eta utzi dezagun alde batera.

Gero beste alde batetik, guk gaztaroan eta edukitzen genituen amets oso herrizaleak, “euskararen alde odola eman behar da”, eta horrelako gauzak. “Olvídate, tio”. Hori ez da existitzen jada. Existitzen da: “E, hi, ni

euskalduna nauk”. “E, hi, nik eskubideak zauzkat”. “E, hi, nik nahi dudanean”... Baina nire etxeko askatasun esparru horretan, nik egiten dut neuk gura dudana eta aukera teknikoek eskaintzen didaten guztia. Eta zein da? Bada, nik tik egin eta: *Erromeria Aretxabaletan*. Ostera sakatu, tik, eta: *Tintin eta Txernol*. Jode, marrazki bizidunak!: *Kotxikame* edo *Shin Chan* edo “Pin-txon”... Bai, nabil hitz egiten pixka bat zentzu despektiboan, baina gure eskumenera egongo da aukera. Eta, nik uste dut denok ahalegindu beharko dugu, aukera horiek eskura jartzen ahalegindu beharko dugu, baina ikusiko da, ze hemen beste “roilo” bat dago hor norbaitek esan duena: bai, Administrazioak ordaintzen du, noski, ordaintzen duela! Baina gero telebistek ere beste obligazio bat daukate, ez dakit, %30 edo publizitateetik lortu behar dute, eta publizitatearen legea bat da: “entzuten da, sartuko dut; ez da entzuten, ez noa sartzera. Zenbat entzuten da? Honenbeste sartuko dut”. Beharkizunak alde guztietatik daude.

Nik ez dakit etorkizuna triste jarri duan edo ez, baina gauza bat nahi nuke, bertsolari hark esaten zuena: “Kantatu nahi dut bizitza, usteltzen ez bazait hitza / mundua dantzan jarriko nuke jainkoa banintza”.

Entzulea (Kaiet Estrada).- Bi gauzatxo, azpitolueuz. Nik argi jarri nahi nuke azpitoluak orain arte ez zirela erabiltzen analogikoki nahi zenuen aukerarik ez zegoelako, orain arte ezin zen egin; baina azpitoluak egitea nahiko merkea da: bikoizketa egiten denerako, itzulpen hori hartu eta egokipen txiki bat egitea nahikoa da, eta hori ordu erdian-ordubetean egin daiteke, gutxi gorabehera... Itzulpena edukita azpitoluak moldatzea ez da hain, aurreko lan bat apro-

betxatu daiteke behintzat eta horren berezko kostua asko txikitzen da.

Eta gero bestetik: batek galdera egin du lehen, ea zenbatek erosten ditugun DVDak. Niri gertatu zait, erosi *Dark Water* film japoniarra, beldurrezkoa, eta nire harridura: aparatuan sartu eta euskarazko bikoizketa zekarren, baina, kutxan ez du jartzen euskarazko bertsiorik duenik. Hor badira produktua, baina nola salduko dira, nola jakingo du norbaitek film hori euskaraz ikusi dezakeela ez badago informaziorik. Alde horretatik, dendetan eta erostera joaten zarenengan, produktu baten euskarazko bertsioa ez badugu publizitatzen ez du inork erosi; noski, esan dezakegu “ez du inork erosten”, baina kanpoko azalean ez badu esaten ezaugarri hori baduenik, nola salduko da?

J.E.- Ondo diozu hori: Publizitatzen ez bada, nola saltuko da? Eta gutxi erosten badira eta publizitaterik egiten ez bada, orduan eta gutxiago, baina hala da. Lehen aipatu dut: publizitatea egiten da saltzen den produktuekin, saltzen ez diren produktuekin ez da publizitaterik egiten garestia delako, publizitategintza garestia delako, hori bat.

Beste alderdi batetik, gure herrian erabiltzen den irudi batekin erantzungo dizut, azpidazketak direla eta ez direla: “Beroena kendu”. *Beroena kendu* esan nahi du zuk esajerazio bat esaten duzunean edo handikeria bat botatzen duzunean... “Bueno, bueno, hainbeste ere ez duk izango, ezta?”, eta orduan esaten da “Hi, horri beroena kendu iezaio”. Hau da, ordubetean azpidatzi daitekeela film bat... Bueno, jada gaurtik kontratatuta zaude nire enpresan, gaurtik. Eta, gainera, nik baino gehiago ira-

baziko duzu. Hori horrela balitz, baina nik badakit hori horrela ez dela...

Ez, baina esan nahi dizut: egokitze lanarekin gertatzen den antzera, azpidatziak ere bere erritmoak dauzka eta dauka bere irakurgaitasuna, hau da, ikuslearen edo kasu honetan irakurlearen irakurtzeko gaitasuna, eta nik badakit segundo bitan zenbat irakurri daitekeen. Eta gauzak jada segundo bira ekarri behar dituzunean, ikaragarrizko sintesi lana egin behar duzu, eta, beste alde batetik, ezin duzu bertan behera utzi filma aurrera doala... Eta bost minutuka ezin duzu subtitulu bat sartu –zeren ordubetean egin nahi baduzu bost minutuka sartu behar duzu subtitulu bat, zeren bestela ez duzu amaitzen–. Baina zuk segundo birik behin

edo hiru segundorik behin subtitulotxo bat sartu behar baduzu eta azpidatzi horrek ezin ditu eduki 32 karaktere baino gehiago eta, gainera, bi lerrotan idazten baduzu, konplikatu egiten duzu irakurketa gaitasuna eta beste zazpi mila kontu oso tekniko... Barkatu, baina, ordubetean ez dituzu egiten lau minutu; ez dituzu egiten.

Hori diotsut esperientziaz, eta horregatik, “beroarena kendu”. Eta beroarena kendu da, orain, sasoi honetan, txerria egiten denean, zuk auzokoarekin egiten baduzu erdibana txerri hori, pisatukeran, hil bertan berotan daukan gehipsisua kendu egin behar diozu. Hau da, gehiegizkoa kendu egin behar diozu; hotzetan gutxiago pisatzen du eta.